

1 SOURCE Fyba
2 FILE Paulse
3 NUMBER
4 DATE '92
5 BIBLIO-
GRAPHY

Over kunst in Zuid-Afrika

Een interview met Sarah Tabane en Diane Paulse

6 ARTISTS

Pauline Burmann en Elsbeth Veldpape

Paulse (foto: Inez

'Veel mensen die in ons atelier komen zijn alleen geïnteresseerd in de politieke situatie van Zuid-Afrika, in spectaculaire verhalen. Maar wij zijn hier niet gekomen als vertegenwoordigers van een politiek standpunt, wij zijn hier gekomen als kunstenaars'. Aan het woord is de Zuidafrikaanse Sarah Tabane (Soweto, 1968). Samen met haar landgenoot Diane Paulse (Kaapstad, 1962) verblijft zij gedurende zes maanden in Amsterdam op uitnodiging van Stichting Thami Mnyele. De stichting, bestaande uit vrijwilligers, waaronder kunstenaars en leden van de anti-apartheidsbeweging, organiseerde woon- en werkruimte voor hen in een oud schoolgebouw, dat nu dienst doet als ateliercomplex.

Op de dag van ons gesprek toeven Tabane en Paulse al vier en een halve maand in de voormalige school in Amsterdam-West. Het gastatelier is flink verbouwd en ziet er nieuw en fris geveerd uit. We worden ontvangen in een grote keuken, tevens werkruimte van Tabane. Een aantal van haar zwart-witte krijttekeningen hangt aan de wand; van degene die zijn ingelijst blijkt het merendeel al verkocht.

De Stichting Thami Mnyele is opgericht om uitwisseling en samenwerking tussen Nederlandse en Zuidafrikaanse kunstenaars te bevorderen. Het idee hiervoor rees in 1987 tijdens een manifestatie in Amsterdam. Diane Paulse en Sarah Tabane bijten de spits af van het uitwisselingsproject, maar binnen afzienbare tijd zullen ook twee Nederlanders naar Zuid-Afrika vertrekken.

De naam van de stichting is niet vanwege de mooie klank gekozen. Tamsanqua Mnyele was een Zuidafrikaanse kunstenaar die in 1982 Amsterdam bezocht voor de conferentie *The Doors of Culture Will Be Opened*. De kunstenaar had het plan opgevat later terug te keren naar Amsterdam om er voor langere tijd te kunnen werken en studeren, maar werd voortijdig door de Zuidafrikaanse geheime politie vermoord. Tevens werd al zijn werk vernietigd.

Politiek en kunst zijn bijna niet los van elkaar te zien in Zuid-Afrika. De zwarte bevolking gebruikt ondermeer beeldende kunst om aan te tonen dat haar cultuur sterk en levend is. Ook de vele rondtrekkende theatervoorstellingen moeten daarvan getuigen. In een gesprek met Tabane en Paulse willen wij echter zo min mogelijk over politiek praten. We zijn vooral geïnteresseerd in de kunstenaars

2 Sarah Tabane (foto: Inez Grim)

en hun werk en we willen het verschil in kunstcultuur tussen Zuid-Afrika en Nederland aan bod laten komen. Hoe is het om schilder te zijn in Kaapstad of Johannesburg? Hoe is de afzet van kunst? Hoe zijn de opleidingen?

In het begin verloopt het gesprek stroef. We voelen enige achterdocht jegens ons en bespeuren een weerzin tegen mensen die vragen stellen. Zo wordt het ons niet toegestaan voor het interview een tape-recorder te gebruiken; we mogen alleen wat aantekeningen maken. Gelukkig wordt de sfeer allengs meer ontspannen.

Op de middelbare school ging Paulse's belangstelling nog voornamelijk uit naar wiskunde. Hoewel zij als kind al vroeg in aanraking kwam met kunst – haar grootvader schilderde – was het niet haar ideaal om later kunstenaar te worden. Enthousiast geworden door de vele kleine kunstcentra die Kaapstad vanaf 1977 telde en die een ontmoetingsplaats vormden voor studenten van diverse opleidingen, kunstenaars en acteurs, besloot zij echter na haar eindexamen toch naar de *Michaelis School of Fine Arts* te gaan. Van 1982 tot 1986 bezocht zij *Cape Town University*, waarvan deze kunstacademie deel uitmaakt. Naast theoretische vakken stonden schilderen, tekenen en grafiek op haar programma. Tekenende was volgens Paulse het belangrijkste: 'Het vormt de basis van de 'visuele vakken' zoals architectuur, mode, film'.

De jaren na haar opleiding stonden vooral in het teken van het lesgeven. Het is voor de meeste jonge kunstenaars noodzakelijk een dergelijke baan er bij te hebben. Paulse begon als docent op de *Polytech School*, een opleiding voor toegepaste kunst, die veel

lichter is dan de kunstacademie. De *fine art* in deze school is door de regering sinds kort eenmaal afgeschaft. Ook maakte zij illustraties die zij 'voor een' van de *Children's Research Centres* waardoor er niet veel tijd meer overbleef om te schilderen en schrijven.

Children's Research Centres wordt onderwijs aan gevluchte, kansarme kinderen. Deze zijn bij elkaar in de verschillende *townships* en zijn in hun eigen onderhoud door het geven van dans- en theatervoorstellingen. Paulse gaf de kinderen en assisteerde bij diverse activiteiten zoals het maken van poppen voor de productie van een jaar of zeven is het niet meer mogelijk kindergroepen te handhaven op de 'oude' *Children's Research Centres* zijn daarom opgeheven. Twee maal per week trekken ze met een bus de *townships* in om er werk te geven.

Ze komt uit een *township* bij Johannesburg. Ze na de *highschool* niet precies wist wat ze begon zij een computercursus. Via een bijles kwam zij op de *Johannesburg Art Foundation*. Deze privéschool is, in tegenstelling tot de andere, waar Paulse op gezeten heeft, een los van de universiteit. De vakken zijn praktijkgericht. De *Art Foundation* werd ingericht door Bill Ainslie. Op het instituut zijn zwarte mensen voor het eerst de kans om kunstonderwijs te volgen; voor die tijd bestond deze mogelijkheid er alleen voor blanken. Het genoeg wordt de opleiding tegenwoordig gegeven door blanke dan door zwarte studenten.

Tabane begon haar loopbaan op de *Foundation* model. Dikwijls kon zij het niet laten haar te geven over tekeningen die de studenten haar hadden gemaakt. Daarom raadde Bill Ainslie haar aan zelf eens een krijtje ter hand te nemen. Houtskool en Syberisch krijt zijn nu nog haar favoriete materialen.

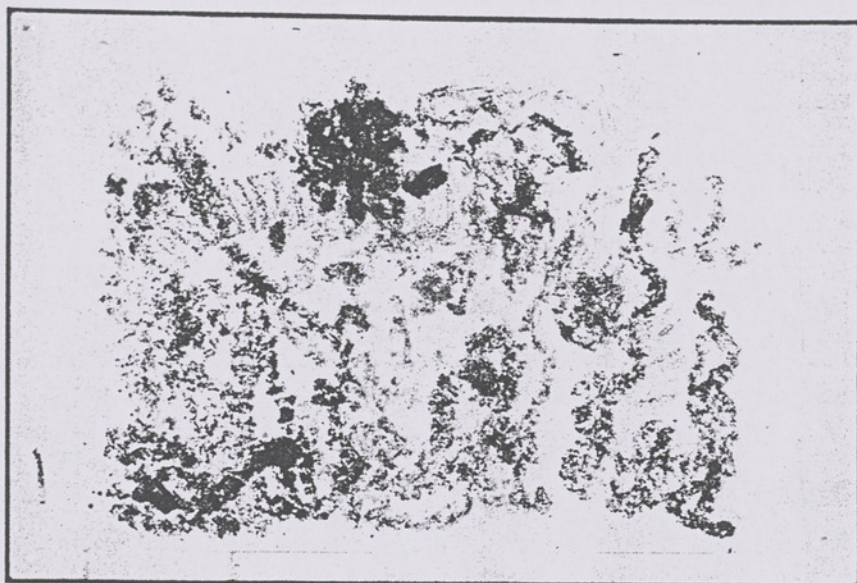
Sinds 1987 heeft Tabane verschillende docentschappen op de *Art Foundation*. Het afgelopen jaar, dat laatste jaar aan de academie was, heeft ze groepslessen in Nederland doorgebracht en binnenkort reist ze naar Zwitserland. Daar heeft een beurs gegeven die het mogelijk maakt een opleiding naar Zwitserland te volgen. De beurs zal waarschijnlijk worden gebruikt voor een cursus modeontwerpen, met name op de beroepsperspectieven bij terugkomst in Zuid-Afrika.

Tabane kunstenaar die Tabane zeer bewondert en op de *Foundation* zo nu en dan lezingen verzorgt, is William Kentridge. Kentridge, vandaag de dag in Zuid-Afrika een gerenommeerd kunstenaar, was ook student op de *Foundation*. Kentridge's werk, namelijk tekeningen en grafiek, is sterk politiek. Zoals George Grosz zijn kritiek op het Nazisme in Duitsland verbeeldde, geeft Kentridge commentaar op de Zuidafrikaanse samenleving. Tabane hoopt Kentridge na terugkomst in Johannesburg persoonlijk te ontmoeten.

Paulse en Tabane hebben niet alleen een heel verschillende achtergrond, ook hun werk lijkt in de verste verte niet op elkaar. Een overeenkomst tussen de vrouwen is echter dat beiden, hoewel ze nu al vier en een halve maand in Amsterdam wonen, toch vooral bezig zijn met Afrika.

Voor Paulse geeft het verblijf in Europa haar de mogelijkheid boeken over kunst uit andere Afrikaanse landen (Senegal, Marokko) te bestuderen. Door de culturele boycot zijn Zuidafrikaanse kunstenaars lange tijd erg geïsoleerd geweest, ook ten opzichte van de landen om hen heen. Paulse houdt ervan op een 'theoretische manier' met kunst bezig te zijn. 'Natuurlijk voelt iedereen die in Zuid-Afrika woont zich betrokken bij de politieke situatie, hetgeen sterke emoties oproept. Maar ik verwerk dat niet in mijn schilderijen. Kunst beslaat een geheel eigen gebied, heeft een eigen, objectieve taal met eigen problemen. Als ik bezig ben met een schilderij onderzoek ik een andere wereld dan de dagelijkse.' Paulse schildert op het moment met olieverf op geprepareerd papier/plastic/doek. Haar schilderijen hebben geen duidelijke onder- of bovenkant. Vaak schildert ze op de vloer: 'Spiegelaten gebruik ik niet, want dan moet ik de doeken er allemaal weer afhaken als ik terugkeer naar Kaapstad'. Ze maakt kleurig, op het eerste gezicht abstract werk. Soms zijn in de wirwar van gekleurde vlakjes echter duidelijk elementen van huizen (ramen, schoorstenen) te zien of stukken landschap. Kleur is voor Paulses werk het belangrijkste. Vormen haalt ze uit haar omgeving, zonder dat ze daaraan een bepaalde geladen betekenis wil geven. 'Het gaat om de ordening van het schilderij'. Naast schilderijen maakt Paulse onder andere korte, 8 mm filmpjes. Het is de eerste keer dat zij met video werkt -op dit moment maakt zij een animatiefilm over een muskiet- maar zij denkt erover om bij terugkeer in Kaapstad eerder gemaakte illustraties te gaan gebruiken voor filmpjes.

Tabane interesseert zich vooral voor zwart-wit contrasten in haar werk. Daarom heeft ze zich tijdens haar verblijf in Nederland beziggehouden met het maken van tekeningen in Syberisch krijt en grafiek (etsen). Thuis maakte ze ook ruimtelijk werk, maar het probleem van het vervoer deed haar daar in Nederland van afzien. Op grote, in een agressief handschrift getekende werken verdringen handen, hoofden en andere lichaamsdelen elkaar. De tekeningen zijn bijna allemaal 'vol' en lijken uit hun kader te barsten. De ets, die als kunstenaarsbijdrage in dit nummer van *Kunstlicht* is opgenomen, is vergeleken bij de tekeningen minder hoekig en puntig. Oorzaak is wellicht de aquatint, die met de kwast is aangebracht. In het begin van haar academiëtijd werkte Tabane anders. Toen waren haar tekeningen realistischer en vormden herkenbare gebeurtenissen in Johannesburg het onderwerp; meestal gewelddadig en emotioneel van aard. Ook nu nog spelen angst, agressie en de beklemming van overbevolking in de *townships* een belangrijke rol. De toeschouwer wordt echter meer vrijgelaten in wat hij wil zien. Emoties zijn niet meer zo nadrukkelijk gekop-

3 Diane Paulse, *Zonder titel*, 1992, houtskool, gewassen 50 x 60 cm (foto: Inez Grim)

peld aan bepaalde gebeurtenissen. Men kan zijn eigen woede en pijn herkennen in Sarah's werk. Tabane geeft liever geen titels: 'Mijn tekeningen spreken voor zich'. Soms wordt ze echter door galleries er toe gedwongen, omdat het de verkoop zou bevorderen.

Op onze vraag of haar werk tijdens het verblijf in Amsterdam is veranderd, antwoordt Tabane ontkennend. 'Een kunstwerk is een portret van de kunstenaar. Of ik nu in Amsterdam of New York zit, ik draag ervaringen mee uit het verleden en die verschijnen in mijn werk. Tot nu toe hebben de tekeningen die ik in Nederland heb gemaakt meer te maken met het leven in Zuid-Afrika. Het is nog moeilijk me te laten inspireren door Amsterdam. Maar als ik in Johannesburg terug zal zijn, ontdek ik misschien dat er dingen van hier in mijn werk verschijnen.'

Zien jullie jezelf in een bepaalde traditie, zoeken jullie bijvoorbeeld aansluiting bij bepaalde (westerse) kunstvormen of bij de traditionele Afrikaanse kunst? Tabane: 'Ik houd er niet van om kunst te "labelen". Wij leven in een multiculturele samenleving, daarin maak ik kunst die met mijzelf te maken heeft.' Paulse: 'Men kan nauwelijks spreken van één Afrikaanse traditie, die is moeilijk te definiëren. Ik heb ook geen helder idee over wat nu de "westerse" cultuur is, of wat de "Afrikaanse". Zelf probeer ik een eigen taal te ontwikkelen, al put ik daarvoor wel uit duizenden, bestaande beelden.' Tabane: 'Er is wel een Afrikaanse traditie. Jackson Hlungwani werkt bijvoorbeeld in die traditie.'¹

Volgens Tabane zijn de Afrikaanse ceremoniën, de *sangama's*, de *witchdoctors* en dergelijke, een deel van de Afrikaanse traditie en dus belangrijk voor de kunst, al worden ze niet altijd bewust daarin gebruikt.

Hoe kun je als Zuidafrikaanse kunstenaar je werk verkopen, zijn er galleries?

Tabane: 'In Johannesburg moet je door een bekende kunstenaar worden geïntroduceerd bij een galerie. Anders kom je er niet in. In mijn eerste jaar op de *Foundation* werd ik geïnterviewd door Sue Williamson, voor haar boek en daardoor kreeg ik wel enige bekendheid.² Ik verkocht via het *Thupelo art project*. Twee weken per jaar organiseren medewerkers van het *Thupelo art project* workshops voor kunstenaars. Ook hebben zij een eigen galerie. De eerste tekening die ik verkocht, verkocht ik aan de National Gallery in Kaapstad. Verder kon ik mijn werkafzetten in de *New Town Galleries*, maar het blijft moeilijk voor zwarte kunstenaars. De kopers zijn vooral blanken.' Paulse: 'Ik heb vooral verkocht aan vrienden en bekenden. Als je zelf tentoonstellingen organiseert, bijvoorbeeld in culturele centra, is de provisie niet hoog. Dat heb ik in 1987 gedaan. Bij groepstentoonstellingen is de provisie vaak nog lager.'

Op onze vraag van welke westerse kunstenaars ze gedurende deze laatste weken in het gastatelier nog werk willen bekijken, antwoordden Tabane en Paulse dat het niet speciaal Nederlandse schilderijen of beelden zijn die ze nog willen zien: 'Miró vind ik geweldig en ik zie graag absurdistisch theater' zegt Paulse. Tabane houdt meer van de beelden van Giacometti: 'Ze zijn gepijnigd.' Ook waren ze graag naar de Documenta in Kassel gegaan, maar helaas konden er geen visa geregeld worden.

Als we enkele dagen later terug komen om foto's te maken hebben Tabane en Paulse bezoek van een jonge freelance fotograaf, die een reportage wil maken in Zuid-Afrika. Morgen gaat hij op het vliegtuig en hij wil graag nog wat adressen en tips. Tabane houdt een vurig betoog tegen de vooroordelen over de *townships* rond Johannesburg: 'Er is daar niet alleen maar moord en doodslag; mensen wonen en leven daar. Misschien kun je dat in je foto's laten zien'.

Paulse lacht: 'Interviews, foto's, mensen die ons vragen stellen over ons land, dat schijnt er allemaal bij te horen. We hadden niet voorzien dat het zo'n groot deel van ons verblijf hier zou uitmaken'.

Pauline Burmann en Elsbeth Veldpape studeren kunstgeschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Noten:

1 Jackson Hlungwani (Transvaal, 1923) startte in 1946 een Afrikaanse, onafhankelijke christelijke kerk. De houten beelden die hij hiervoor maakt zijn hem door 'goddelijke inspiratie' gegeven en komen naar eigen zeggen niet van hemzelf. Zijn voornaamste thema is de apocalyptische sociale transformatie, die hij narratief en descriptief verbeeldt. [E.V. & P.B.]

2 Sue Williamson, *Resistance art in South Afrika*, Claremont (Zuid-Afrika), Davis Philip, 1989; Londen, Catholic Institute for International Relations, 1990.